

УДК 16+002.8

АНТИЧНА РАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА І ГЕНЕЗА НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Марія Дубовик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: dubovyk_m@mail.ru*

Проаналізовано особливості становлення передумов розвитку новоевропейської науки, зокрема розглянуто роль соціокультурних реалій Античного світу. Розглянуто роль міфу, релігії та мистецтва в генезі наукового пізнання. Підкреслено, що основи наукового світогляду сформувались ще до появи природничих наук. Виявлено визначальний характер раціональності стосовно становлення новоевропейської науки.

Ключові слова: міф, релігія, мистецтво, наукове пізнання, практика, теоретичне мислення, раціональність.

Інтенсивний розвиток науки та соціокультурна ситуація загалом, що склались упродовж минулого сторіччя, визначають дослідницький інтерес до феномену становлення античної науки. Сьогодні, коли інтеграційні процеси охоплюють практично всі сфери людської життєдіяльності, коли перед людством постають питання глобального характеру, питання переоцінки цінностей та соціальних змін, дослідники науки щоразу частіше звертаються до етапу становлення науки та ролі наукового раціоналізму у розвитку соціально-культурного простору європейської спільноти, до розгляду соціокультурного, соціально-психологічного, політичного та економічного контекстів розвитку науки.

У межах західної філософії та філософії науки підхід до науки та наукового пізнання як соціокультурного феномену висвітлено в працях: Дж. Бернала, М. Вебера, Т. Куна, Л. Лаудана, Р. Мертона, С. Тулміна, П. Фейерабенда, Дж. Холтона, К. Ясперса. На їхню думку, філософія науки, досліджуючи генезу наукового пізнання, має опиратись на істориконаукові дослідження, враховувати історичні зміни науки та вплив соціальних і психологічних чинників на її розвиток.

Вагомий внесок в осмислення сутності особливостей становлення науки як соціокультурного феномена зробили також українські та російські дослідники. Серед них П. Гайденко, І. Касавін, Б. Кримський, Л. Косарева, О. Мамчур, Л. Мікешина, В. Мельник, В. Порус, В. Степін. У працях цих авторів розглядаються питання соціокультурної зумовленості створення наукових теорій, включеності соціокультурних чинників у структуру генези наукового пізнання, завдяки чому наукове знання стає феноменом культури та виконує свою світоглядну функцію.

Аналіз соціокультурних та соціально-психологічних чинників, їх роль у розвитку та становленні науки й наукового пізнання є актуальним для філософії та історії науки. Увага дослідників зосереджена на визнанні значущості та впливу зазначених факторів на зміст і характер науки на різних етапах її розвитку. Проте

недостатньо розглянуті соціокультурні та соціально-психологічні чинники становлення наукового пізнання на ранніх етапах.

Мета статті – з'ясувати роль античного міфу, релігії та мистецтва у становленні наукового пізнання античної епохи. Звернення до дослідження проблеми соціокультурної обумовленості генези античної науки як соціокультурного феномену стало можливим у результаті появи ідей, завдяки яким еволюція думки до науково-раціонального способу її буття гармонійно вплітається у всю композицію соціокультурного пейзажу цивілізації, визначаючи її особливі риси.

Характеризуючи раціоналізм як специфічний тип мислення та притаманний європейській культурі й науці компонент, зазначимо, що його джерелом є антична філософія. У ній сформувались уявлення про світ як безкінечний Універсум, як сукупність ідеальних сутностей. Зауважимо, що, з моменту своєї появи і до сьогодні, раціональність у своїх історичних формах, як критерій співмірності світу нормам і критеріям розуму, постає та і залишається однією із культурно-історичних програм. Вона існує поряд із такими архетипами культури як міфічне архе, релігійна віра, світова воля. Тому сучасні уявлення про науку будуються на принципі включення таких елементів як міф, релігія, мистецтво в структуру раціонального пізнання. Річ у тім, що наукове знання епохи античності формувалося завдяки існуванню історично попередніх знань та уявлень про світ, які отримували в контексті повсякденного життя. Тож, першою чуттєво-споглядальною формою осягнення світу був міф. Розглянемо певні аспекти міфу.

По-перше, міф – це найдавніший вид духовної творчості. Він, як і будь-який творчий процес, існує в певних просторово-часових межах. Міф виникає в умовах безсилля людини перед пізнанням різноманітних як природних, так і соціальних явищ, і тому є особливим способом конструювання світу. В формі генези, створення різноманітних уявлень про світ, міф є таким, що сам собою завжди існує, завдяки чому в процесі духовного відтворення дає змогу пізнати “закони” світобудови. Тож можемо визнати, що значна частина міфів є прототипами наукових теорій.

Міф, як чуттєво-образний спосіб сприймання світу, персоніфікує сили природи та намагається їх підпорядкувати людині. Персоніфікація – це не просто манера виражати свої думки, це спосіб, за допомогою якого автори міфу уможливлювали пізнання природи. Дане твердження, на нашу думку, і є власне смислом міфу. Кожен міф має свою структуру, яка, незважаючи на певну химерність його змісту, характеризує техніку мислення. На фоні розвитку практики та соціальної взаємодії спостерігається в горизонті міфу формування схем мислення, певних логічних форм. Все це засвідчує появу теоретичної думки, яка намагається пояснити явища та процеси з боку їх універсальних внутрішніх зв'язків та закономірностей.

По-друге, як особливий спосіб конструювання світу, міф є найдавнішою формою об'єктивізації ідеї єдності, тобто цільності світобудови. Для міфологічного типу свідомості твердження щодо єдності світобудови зазвичай носило форму твердження про те, що в світі панує певний порядок, який охоплює весь світ і людину зокрема. Поява “порядку” в картині світобудови відповідала глибинній потребі суспільства і зумовила визнання людиною існування в світі певних фундаментальних інваріантів. Божественні настанови, напередвизначення так назве їх архаїчна свідомість, а наука – законом.

Бажання людини вийти за межі даного знання, зрозуміти та пояснити будову світу відображається в створенні моделей навколишньої дійсності, в яких усі явища цієї дійсності будуть впорядковані і певним чином класифіковані відповідно до

деякого фундаментального принципу. Одним із важливих методів систематизації знань було створення класифікаційних систем, основою поділу в яких були життєво важливі ознаки. Варто зауважити, що способом опису дійсності для більшості давніх культур є принцип бінарних опозицій. Ці системи вкрай були необхідними для регулювання спільної діяльності людей, з врахуванням різного їх статусу у спільноті. Схема опозицій пояснювала, яким чином треба було діяти за умови спільної діяльності людей, незважаючи на їхній різний статус.

За допомогою системи бінарних опозицій архаїчна свідомість створювала картину світобудови, яка давала змогу тогочасній людині зафіксувати взаємовідносини, що існували між окремими елементами світобудови. При цьому кожна з ознак, що описувала певний об'єкт, була пов'язаною в парі зі своїм антонімом, який був, відповідно, характеристикою іншого предмета. Так, наприклад, до такої класифікації відносили: правий – лівий, чоловічий – жіночий, сильний – слабкий, східний – західний, південний – північний, небесний – земний і т. ін. Тож із зазначеного вище випливає, що опис світу в сфері міфологічної свідомості, відбувається за допомогою розподілу явищ та ознак шляхом поляризації. Відношення опозицій спостерігається не лише в горизонтальній площині, але і по вертикалі, що засвідчує факт стрибка в еволюції людського мислення. Здатність осмислити синонімію по вертикалі означає здатність виявити семантичну подібність явищ у зазначеній площині. Так, за цією логікою “праве”, “чоловіче” постають ознаками, які позначають взаємно одне одного.

В межах такого протиставлення, світ поділений на дві частини. Люди усвідомлюють свій світ як такий, що протистоїть всьому, що знаходиться за його межами. Використання принципу бінарності сприяло побудові визначеної системи світобудови, в якій кожному явищу приписувалось певне визначене місце. Отже, поняття “космос”, як розумно оформлений організм протистоїть хаосу, як такому, що існує поза гармонією і є неупорядкований. Тому “космос” асоціюється із законами та принципами, які втримують світ у рівновазі, гармонії і вберігають його від розпаду.

По-третє, незважаючи на те, що за своєю суттю міфологічне мислення є конкретним та базується на реальності переживань, воно схильне до узагальнення. Техніка узагальнення виявляється в пошуку посередника між образом і поняттям, ним постає чуттєво-образне мислення. Тож за логікою чуттєво помічених якостей явищ і предметів відкриваються глибинні сфери світобудови. Зрозуміло, що без розвинутої техніки моделювання та конструювання світу майбутня наука не здатна була б так легко застосовувати ідеалізацію, яка заміщає справжні речі та відношення.

Життєві уявлення притаманні античному міфу, є невіддільні від нього, тому підсилюється віра людини у власну здатність залагодити та підтримувати соціальний порядок, покладаючись на силу розуму у важких ситуаціях. Грецька античність углядела відмінну ознаку людини в її розумі, розуміючи під цим не лише здатність до пізнання світу, але і готовність розглядати знання як вищу інстанцію у вирішенні будь-яких людських питань. Спостерігається інтуїтивна націленість на розум, мудрість. Міф, як світоглядна та ідеологічна матриця, вплинув на становлення раціоналістичної парадигми у пізнанні, демонструючи процес формування основ раціонально-логічного мислення у власних межах.

Античний міф, моделюючи світ через ряд опозицій та встановлюючи зв'язок між ними, створює модель світобудови. Міфологічне пояснення світу має такі характерні ознаки:

- Пояснення явищ природи, що містяться в міфах ґрунтуються не на об'єктивному сприйнятті зв'язків між явищами, предметами; вони завжди суб'єктивні та вираженні шляхом персоніфікації, що відбувається завдяки антропоморфізації, рідше зооморфізації, зберігаючи при цьому людські риси. Так інтерпретоване явище набуває вигляду наче мова йде власне про людину, що насправді зовсім не дивно, адже завдяки розвиненій силі уяви людина могла сконструювати не лише бачений для неї світ, той, що практично освоєний, але і образний, ще не пізнаваний, а тільки змодельований. Тому вже на етапі міфотворення завдяки чуттєво-образному сприйняттю світу та силі уяви проявляється здатність людини до теоретичного освоєння світу.
- Факт, який є предметом пояснення міфу, часто набуває форму прецедента, а саме, якщо явище відбувається так тому, що вже мало місце, тобто відбулось попередньо. Це власне характеризує акт спостереження за явищами природи, який іманентно присутній в пізнанні, і в науковому зокрема.
- В пояснюючих міфах часто зустрічаємо пояснення від супротивного, те чи інше явище існує через те, що колись існувало протилежне. Тут чітко виражена розвинена здатність до логічного мислення, що проявляється у використанні як бінарних опозицій, так і в порівнянні предметів та явищ. Технологія протиставлення формує у людини образ світу, який її оточує і містить різноманітні речі. Завдяки властивій людині цікавості, вона прагне пізнати його структуру, принцип його будови та функціонування.
- Пояснююча роль міфу часто поєднана з моральним компонентом. Практично в усіх міфах присутня ідея покарання за вчинок, діяльність, яка є забороненою чи осудливою. Регулятивна функція міфу вимагала раціональних засад у нормах поведінки членів громади для дотримання порядку. Прикладом цього є розумна організація діяльності жителів міст-полісів.
- Теми міфів, їхні сюжети достеменно відповідають матеріальним, соціальним умовам життя спільноти, що творить міф. Отже, міфотворення потребувало описово-рецептурного відтворення реальності, охоплення її в цілісності, єдності, що сприяло розвитку критичного мислення та формуванню перших техніко-технологічних знань. Безсумнівно, що ці знання породжувались практичним досвідом, проте на раціональній основі мислення.

З вище наведеного, можемо зробити висновок, що міфологія постає художнім, образно-чуттєвим способом пояснення світу, явищ природи і життя людей, взаємовідношення земного та космічного. Міф орієнтує на пізнання фундаментальних антиномій людського буття, на гармонізацію не лише суспільного буття, але і головним чином на гармонізацію власне людини. Метафорично співставляючи природні та соціальні явища, міф, таким чином, не лише їх пояснює, але і розглядає їх з моральної та естетичної позиції. Тобто, виступаючи як найдавніший тип світогляду, міф є засобом трансляції норм культури. Однак пізнання світу, виявлення його законів не є основною метою міфу. "Міф – це не стільки пізнання, скільки переживання творимої історії світу, в якій людина є співучасником вищих сил, творчим початком боротьби добра зі злом" [3, с. 85].

Міф утверджував соціально прийнятну в даному суспільстві систему цінностей, яка підтримувала та регулювала відповідні норми поведінки, взаємовідношення між людьми та оточуючим їх світом. Образи, які творило міфологічне мислення, використовують зовнішню дійсність лише як матеріал для соціальних та етичних проблем. Відбувається перетворення образу у символ. Образ мислення починає наповнюватись раціональним змістом та відповідними формами мислення. Так зростала роль узагальнення та аналітичного мислення, почали виникати поняття і категорії філософського складу, відбувався процес переходу від міфу до Логосу. Слід зазначити, що поява розвинених систем раціонально-понятійного знання не призводить до витіснення елементів міфологічної свідомості з духовного життя суспільства. Міфологія сприяє розвитку уяви, що, безсумнівно, впливає на розвиток творчих можливостей людини у всіх сферах її діяльності.

Історично міф виникає як спроба побудови на інтуїтивно-образному рівні цілісної картини світобудови, здатної узагальнити практичний, чуттєвий досвід за допомогою мисленнєвих актів. Відбувається реконструкція реальних об'єктів у мисленнєвих категоріях, стає можливою здатність до абстрагування від певних властивостей предметів і відношень між ними. Тож можемо визначити міфологію як позанаукову форму пізнання. Підсумовуючи, зазначимо, що вже в античності та притаманній їй міфологічній свідомості, сформувалися ті раціональні структури, якими ми оперуємо і сьогодні, та виникли такі форми пізнавальної діяльності, як ідеалізація, раціональне обґрунтування, логічна дедукція, систематичне доведення, без яких наука просто не могла б розвинути. Момент зародження наукового знання в античності характеризує намагання людини пізнати світобудову та зрозуміти її.

Ще одним важливим компонентом соціокультурного пейзажу Давньої Греції є антична релігія. Тож дослідження впливу античної цивілізації на становлення науки включає релігійний фактор, адже звернення до античної релігії дає змогу виявити ті особливості, які відрізняють її від східних релігій, наголосити на її особливому значенні та показати, що без врахування цих особливостей не можливо пояснити феномен зародження наукового пізнання в горизонті античної цивілізації

Однією з таких особливостей є розвинений елемент іронії. Вона властива грецькому поетичному та інтелектуальному началу та виявляється в манері спілкування з божествами, що призводило до вільного поводження з богами. Антропоморфізація богів усунула їхню олімпійську недосяжність. Своєю чергою, таке перенесення людського фактору на богів призвело до суперечності: боги, так як і люди, почали цікавитись світом лише як ареною, як місцем для власних ігор. Та як відомо, в правилах гри панує рівність серед учасників, а тому боги зовсім не зацікавлені людьми, тож люди змушені шукати відповіді на життєво важливі питання самостійно.

Наступною особливістю є те, що антична релігія є релігією Світла, порядку, Логосу. Це означає, що лише розум, інтелект, нус здатен управляти всесвітом і втримати його від розпаду. Порядок полісу створений людьми, а гармонію космосу, принцип завершеності, міри втілює у собі античний бог Аполлон. Діонісійське начало протилежне аполлонівському втілювало в собі динаміку, руйнування міри, подолання усталених порядків. Усвідомлення небезпеки з його боку, через його містерійний характер, утвердило роль аполлонівської релігії як державної, натомість діонісійська – стала народною. Так поліс намагався віднайти таку інстанцію, яка в постійно

мінливому світі виконувала б функцію мірила, визначення адекватності соціокультурних форм та явищ. Цією інстанцією став розум, що, як очевидно і сьогодні, зберіг за собою зазначену функцію протягом всієї історії європейської цивілізації.

Ще однією особливістю є те, що релігія античності непов'язана із силою та владою держави. Так, держава не мала права впливати на прояви інтелектуального життя громадян. Все це створювало благодатні умови для розвитку думки і її звільнення від релігійного та міфологічного світорозуміння. Єдиним виключенням були періоди війн, коли держава посилювала роль релігії для згуртування громадян. Зневажати богів тоді було надто ризиковано і каралось надто жорстоко, адже така поведінка вважалась неприпустимою. Релігія досократівського періоду була настільки могутньою і впливовою, що могла піддати вигнанню чи навіть фізичному знищенню тих, хто піддавав її сумніву. Проте вона була не в змозі втримати думку, закувати її у вигідні для себе рамки.

Отже, результатом вище наведених особливостей античної релігії є вивіщення ролі розуму, впевненість у раціональних способах виразити гармонію Космосу. Так, пізнання світу постає самоцінною сутністю в горизонті грецької античності.

“Грецьке диво” – саме так називають ті духовно-культурні перипетії, що відбулись в Елладі у VI–V ст. до н. е. Це час звільнення від влади родових вождів, виникнення міст-полісів, розвиток мореплавання та торгівлі. Загалом, це час великих змін у життєвому устрої грецького суспільства, зокрема, це епоха зародження нової форми державного ладу – демократії. Принцип рівності всіх людей перетворюється в право кожного індивіда на здобуття знання і на критику поглядів інших, базуючись на власному творчому потенціалі. Відповідно за цих умов забезпечувалися свободна комунікація та інформаційний обмін, які унеможливлювались у східних цивілізаціях через їх деспотичний характер. Демократичні форми регулювання життя громадян кожного полісу вимагало від них (в наслідок діяльності публічних судів, в яких успіх не передусім залежав від ораторського мистецтва) підвищення володіння технікою мислення, цьому ж сприяло розвиток наукового знання.

Зазначимо, що в античній Греції пізнання набуло вигляду самостійного різновиду людської діяльності, а наукове знання почало відділятися від релігійно-міфологічних уявлень тоді, коли традиційно-міфологічні уявлення античного світу перестають виконувати свою світоглядну функцію. Внаслідок чого стає можливим поява дисциплін, що відповідали за організацію мисленевої діяльності, передусім це логіка, також сюди відносять діалектику та риторику. Тож поступово, як самостійні наукові дисципліни, відокремлюються математика, астрономія, медицина, логіка.

У своїй праці “Історія грецької філософії у її зв'язку із наукою” Піама Гайденко описує, яке відношення, на думку Платона, має математика до управління державою. “...Вона (*математика* – М. Д.) виховує піднесений лад душі, навчає душу відвертатись від хаотичного і неупорядкованого чуттєвого світу (становлення) і долучатись до світу вічного буття, де панують порядок, гармонія, симетрія” [1, с. 195]. Таким чином, Платон тісно пов'язує теоретичне пізнання – науку із життєдіяльністю людини та суспільства. Розвиток математики, як і інших галузей знання – астрономії, механіки, медицини, засвідчує той факт, що давні греки обрали шлях раціонального пізнання світу. Прагнення до раціонального пояснення будови та організації світу стало вагомим кроком, який відкрив шлях для розвитку науки. Важливо зауважити, що європейська філософія успадкує дану настанову на раціональність.

Пізнання світу виступає самоцінною сутністю в горизонті грецької античності. Розуміння світу, закономірностей його організації визначає різноманітні способи мислення. Так, статичність грецького Космосу, розуміння його як досконало влаштованого, виражає найкращу форму для розуміння його в теоретичних формах.

Феномен моделювання світу завдяки розміреній організації простору розкривається у досконалих ритуальних будівлях, скульптурах, як вираз олюдненого космосу. Тож підсвідомо, відносячись до світу як до витвору мистецтва, порівнюючи його з рукотворними храмами та статуями, мислителі античної епохи прагнули віднайти числову структуру гармонії. Мистецтво підштовхувало мислителів до пізнання певного канону, канонічної правильності. Абсолютним витвором мистецтва в античну епоху є Космос, вічно живий та структурно оформлений, а не створена людиною річ, яка є лише копією досконалої природи.

Орієнтація пізнання на пошук гармонії у зовнішньому, матеріальному світі супроводжувалася пошуком ідеальних, гармонійних образів у сфері думки. Наприклад, давньогрецькі математики в своїх обчисленнях використовували лише раціональні величини, не допускаючи від'ємних. Відповідно, у сфері думки будувались лише конструктивні рішення, які б не порушували гармонію частин цілого. Вся математика і філософія були пронизані поняттям гармонії, що, безумовно, пояснює особливість античного мислення. Наприклад, піфагорійці, не розрізняючи понять гармонії та числа, уподібнювали йому все суще і визнавали весь Всесвіт гармонією та числом. Принцип гармонії в структурі світосприйняття виявляється в спробі уявити будову космосу та вибудувати космогонічні й космологічні теорії, що в основі яких лежить розуміння та усвідомлення ідеї гармонії. В такому значенні, розумові принципи постають основою сенсу людського буття, що є з необхідністю включеним у коло гармонії.

Людина намагається вийти за межі наявного знання. Вона прагне зрозуміти і пояснити будову світу за допомогою створення моделей навколишньої дійсності, в яких всі явища будуть впорядковані та розміщені згідно з певним фундаментальним принципом. Яскравий приклад – античні мислителі Піфагорійської школи, які в астрономії, геометрії, арифметиці, музиці, виділили спільні числові пропорції, пізнання яких і є пізнання сутності світобудови. Тож власне, з поняттям числа, Піфагор пов'язує впорядкованість, відповідність, склад, ритм, міру, гармонію, які є атрибутами не лише прекрасного, але доброго та благого, істинного. Таким чином, число внутрішньо пов'язане з прекрасним, благим, священним, тому не може бути нейтральним до цінностей.

Доречно при розгляді поняття числа звернутись до поняття єдиного. Як зауважував ще Аристотель, що воно, єдине, одночасно є парним і непарним, таку природу мають усі числа, які зрештою утворюють Всесвіт в цілому. Щодо одиниці то, в піфагорійсько-платонівській математиці, її взагалі не розглядали як число. Її трактували як початок числового ряду, вона – ні парне, ні непарне число, адже вона генерує весь наступний ряд парних і непарних чисел, а тому має природу тих і інших.

Згідно з такою точкою зору, числа слугують певним матеріалом для світобудови. З'явившись та існуючи як принцип будови космосу, число є принципом гармонії. Гармонія постає як структура речей і космосу в цілому, як художня будова речі. Отже, число розглядається як принцип оформлення речі з метою її пізнання

людиною. За допомогою числа ми здатні увійти в сферу, яка досяжна для мислення, тобто в сферу істинного буття.

З'являється нове розуміння смислу та мети математичного знання завдяки новому розумінню числа. "... З допомогою числа піфагорійці не просто вирішують практичні завдання, а хочуть пояснити природу всього суцього. Вони намагаються тому осягнути сутність чисел і числових відношень, так як через неї сподіваються зрозуміти сутність світобудови" [1, с. 26]. Таким чином, виникає перша спроба осягнути число як смислотворчий елемент та спосіб будови світу. "Принциповою для науки є ідея математичності природи... Природа є здійсненням того, що математично простіше можна уявити" [3, с. 150]. Ранні піфагорійці сприймали число як начало всієї світобудови і відповідно пізнання цієї світобудови, у дослідженнях числових структур вони вбачали таке ж спасіння душі, як і в релігійних ритуалах. Ця обставина зіграла важливу роль у перетворенні математики в науку, наукову систему, якою вона до цього часу не була.

Розуміння світу, принципів і законів його організації відповідає різноманітним системам мислення. Світ греків – це гармонійний космос, симетрична просторова структура. Статурність античного космосу, сприйняття і розуміння його як досконалого інструменту, постала найкращим підґрунтям для його теоретичного осмислення. Античне пізнання було спрямоване не стільки на результат задоволення практичних потреб, скільки на те, щоб раціонально-споглядальним шляхом зрозуміти людину, її місце у цій світобудові, сенс і призначення його буття взагалі.

Перетворення, яке відбулось в епоху античності, а саме перехід від чуттєво-емпіричного осягнення світу до теоретично-споглядального, безсумнівно, постає як вагомий елемент у розвитку всього наукового пізнання. Дана ситуація стала можливою завдяки абстрагуванню та ідеалізації реальних предметів. Так вперше світу чуттєвої реальності протиставлено феномен істинного світу, який ми в змозі пізнати за допомогою мислення, тобто раціонально.

Відкрита античністю раціональність стала принципом влаштування світу, принципом будови космосу, визначально-системотворчим чинником розвитку людства. Раціональність, вкорінена в буття людини, безумовно, підштовхувала її до пізнання світу в ідеалізованих формах. Не лише наука, але і вся подальша майбутня культура постійно звертаються до ідей античної філософії, виявляючи в них новий та актуальний зміст. Адже, саме в античну епоху відбувся перехід від мислення в світі до мислення про світ. Розум постав вищою інстанцією в справах істини, добра, краси.

Як зазначав Е. Гусерль: наука виросла і розвивалась на ґрунті, що був створений античною культурою, більше того, вона і не могла розвиватись на іншому ґрунті. Антична наука в своїй генезі постає не просто результатом формального виведення одного знання з іншого, а проявляє себе як цілісний світогляд, у рамках якого математичні, механічні, фізичні знання були невіддільними від тих смислів, за допомогою яких людина вписувала себе в світобудову. Саме тому, як окремий культурний феномен наука відіграє важливу роль у розвитку усєї цивілізації, оскільки тісно пов'язана з конкретним буттям людини в суспільстві, пануючими в ньому цінностями та соціокультурною ситуацією загалом. Наука – один із способів пізнання реального світу, а тому повинна існувати поряд з іншими глибинними потребами людини.

Наукове пізнання, як компонент духовного аспекту людського світовідношення, слід визначати як можливість раціонального пізнання, пошук смислів та смислових відношень, а також як спосіб наближення до Істини. Істинність

як ціннісний параметр наукового пізнання виступає вихідною і фундаментальною цінністю, що стверджує процесуальний характер пізнання. Адже однією із особливостей пізнання, а наукового з необхідністю, є виявлення нових, досі не фіксованих компонентів пізнавальної діяльності, отримання правдивого знання про природну та соціальну дійсність.

Безсумнівно, що інтенсивний приріст наукового знання тісно пов'язаний із зростанням можливостей людини впливати на навколишній світ, формувати нові, більш ефективні способи і форми предметно-перетворюючої діяльності людини. Пізнаючи та перетворюючи навколишній світ, людина переживає своє буття в ньому, вона здійснює оцінку впливу навколишнього середовища на різноманітні життєві процеси і відповідно власні реакції на цей вплив. Проте направленість та організація соціальної поведінки разом із питаннями та запитам, що їх визначають зберігають епістемологічний аспект. Адже визначення і систематизація цілей, їх оцінка та оцінка ефективності людських дій входять у коло завдань, які вирішуються в межах наукових методів і підходів.

Звернення до проблеми соціокультурної обумовленості становлення науки з необхідністю потребує ретроспективного погляду на історико-культурні явища минулого. Лише у порівнянні ми отримуємо об'ємну картину тих умов, що передували становленню новоевропейської науки. Отже, розгляд античної культури в цьому відношенні є, безсумнівно, необхідним, так як вона стала основою філософії та науки під впливом тих унікальних особливостей її буття, а саме соціально-культурних, політичних, економічних і антропологічних чинників життєдіяльності суспільства та людини зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гайденко П.* История греческой философии в ее связи с наукой. М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000.
2. *Драч Г.* Рождение античной философии и начало антропологической проблематики. М.: Гардарики, 2003.
3. *Кримський С.* Запити філософських смислів. К.: ПАРАПАН, 2003.
4. *Мельник В.* Філософія. Наука. Техніка: Методолого-світоглядний аналіз. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010.
5. *Мамчур Е. А.* Социокультурный контекст науки. М.: Наука, 1998.

ANCIENT RATIONAL CULTURE AND GENESIS OF SCIENTIFIC COGNITION

Mariya Dubovyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: dubovyk_m@mail.ru*

In the article, the features of becoming of pre-conditions are analyzed of development a science of New Time, due to consideration of role of socially cultural realities of the Ancient world. The role of myth, religion and art are considerate in genesis of scientific cognition. It is confirmed, that bases of scientific worldview were formed yet to appearance of natural sciences. Found out determining character of rationality in relation to becoming of a science of New Time.

Key words: myth, religion, art, scientific cognition, practice, theoretical thought, rationality.

**АНТИЧНАЯ РАЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА
И ГЕНЕЗИС НАУЧНОГО ПОЗНАНИЯ****Мария Дубовик**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: dubovyk_m@mail.ru*

Проанализировано особенности становления предпосылок развития новоевропейской науки, в частности роль социокультурных реалий Античного мира. Рассмотрена роль мифа, религии и искусства в генезисе научного познания. Подчеркнуто, что основы научного мировоззрения сформировались еще до появления естественных наук. Раскрыто определяющий характер рациональности относительно становления новоевропейской науки.

Ключевые слова: миф, религия, искусство, научное познание, практика, теоретическое мышление, рациональность.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2011

Прийнята до друку 22.09.2011